

УДК 338.48**TURİZMİN DAVAMLI İNKİŞAFININ NƏZƏRİ ASPEKTLƏRİ****S.TALİBOV****Bakı Dövlət Universiteti
sabuhtalibov@bsu.edu.az**

Müasir dövrimüzdə sosial və iqtisadi inkişaf göstəriciləri arasında turizm xüsusi yer tutmaqdadır. Hər bir ölkə sahib olduqları turizm resurslarından maksimum səmərəli istifadə etməklə ehtiyatların davamlılığına nail olmaq, bununla da, cəmiyyət, təbiət, iqtisadi inkişaf və ekoloji vəziyyət arasında dayanıqlılıq yaratmağa çalışırlar.

Açar sözlər: davamlı turizm, davamlı inkişaf, sosial inkişaf, iqtisadi inkişaf, ətraf mühitin qorunması, milli irs nümunələrinin qorunması.

Müasir dövrdə davamlı inkişaf ictimai-siyasi, iqtisadi və sosial sahələrin hər birində diqqət mərkəzinə çəkilmişdir. İnsan və ictimai həyatın bütün mərhələlərində davamlı inkişafın təmin edilməsi qlobal və ümumi bir məqsədə xidmət göstərir. Bütün sahələrdə davamlı inkişafa nail olunması ayrılıqda götürülmüş bir ölkənin və ya bir regionun deyil, ümumilikdə bəşəriyyətin rifahına xidmət edəcəkdir.

1962-ci ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının XVII Baş Məclisi «Ekoloji inkişaf və təbiətin mühafizəsi» adlı xüsusi qətnamə qəbul etdi. Qətnamədə qeyd edilir ki, təbiətin mühafizəsi təşkilata üzv olan dövlətlərin bilavasitə vəzifəsidir və təbii ehtiyatların qorunub saxlanması üzrə tədbirlər iqtisadi inkişafı birgə eyni zamanda aparılmalıdır.

Ötən əsrin 60-cı illərində «Roma klubu»nda məruzə üçün Amerika alimi Dennis Medouzun rəhbərliyi altında «Artım limiti» adlanan xüsusi sənədin hazırlanmasına başlandı və bu sənəd 1972-ci ildə çap olundu. Həmin sənəddə göstərilir ki, əhali çoxalmasının, sənayeləşdirmənin, ətraf mühitin çirklənməsinin, ərzaq istehsalının və ehtiyatların tükədməsinin müasir templəri XXI əsrdə dünyanı artımın son həddinə, limitinə gətirib çıxaracaqdır [6].

D.Medouzun rəhbərliyi altında hazırlanmış birinci tədqiqatda dörd amil: 1) əhəlinin sayı; 2) ərzaq istehsalı; 3) ətraf mühitin çirklənməsi; 4) bərpa olunmayan ehtiyatların sərfi əsas götürülmüşdü. Dünyanın bu modelində tədqiqatçılar «əhali-kapital» sisteminin keyfiyyət xarakteristikalarını aydınlaşdırmağa

çalışmışlar. Keyfiyyət xarakteristikası sistemin hər hansı amilinin zamandan asılı olaraq dəyişmə meyli ilə təyin edilmişdir. Modelə «ümumiləşdirilmiş əhali» anlayışı daxil edilmişdi. Modelə görə əhalinin sayı və kapitalın həcmi müvazinət şəraitində dəyişməz qalmalıdır. Bərpa olunmayan ehtiyatların tükəndilməsi tempinin, dəyişməyən, eləcə də ətraf mühitə ziyan vurmeyən hər cür fəaliyyət sahəsi sonsuz inkişaf etdirilə bilər. İnsan üçün cəlbedici və cəzbedici olan təhsil, incəsənət, musiqi, din, elm, idman, ictimai fəaliyyət bu baxımdan daim inkişafda olacaqdır.

Bəşəriyyəti gələcək təhlükədən xilas etmək yollarının axtarılmasına diqqətin artırılması bu sahədə yeni araşdırmalara təkan verdi. BMT-nin 1984-cü ildə keçirilmiş Baş Assambleyasında ətraf mühit və inkişaf üzrə xüsusi komissiyanın yaradılması ilə bağlı qərar qəbul olundu. Q.X.Bruntlandın (Norveç) sədrliyi altında işləyən komissiya «Bizim ümumi gələcəyimiz» adlanan məruzə hazırladı. Bu məruzədə ətraf mühitə ziyan vurmeyən davamlı inkişaf konsepsiyası irəli sürdü. Konsepsiyanın əsas mahiyyətini belə ifadə etmək olar: insan cəmiyyəti istehsal, demoqrafiya prosesləri və başqa qüvvələrlə planetimizin ekosferasına güclü təzyiqli göstərir və onu sıradan çıxarır. Yalnız davamlı inkişaf yoluna keçməklə mövcud tələbatları ödəmək, gələcək nəsillər üçün təminat yaratmaq olar [6].

«XXI əsrin Gündəliyi» adlandırılan proqram sənəd ətraf mühitin qorunması sahəsində yaradılmış və üç əsas problem ətrafında qurulub:

- təbii ehtiyatların qorunması və onları davamlı inkişaf üçün idarə etmək;
- sosial-iqtisadi şəraiti yaxşılaşdırmaq;
- əsas qrupların rolunu gücləndirmək.

Turizm milli iqtisadiyyatın çox mühüm tərkib hissəsi olub, hər bir cəmiyyətin iqtisadi-sosial inkişafı üçün zəruri olan gəlirlərin təmin olunmasında əhəmiyyətli rola malikdir. 1980-ci il “Dünya Turizmi haqqında Manila Bəyannaməsin”də qeyd olunduğu kimi, “turizm cəmiyyətlərin sosial, mədəni, təhsil və iqtisadi sahələrinə, həmçinin beynəlxalq əlaqələrə birbaşa təsir göstərdiyinə görə ölkələr üçün həyati əhəmiyyət kəsb edən fəaliyyətdir” [8].

Müasir dövrdə ətraf mühitlə bağlı mövcud vəziyyət hər bir ölkəni ekoloji problemləri ümumbəşəri kontekstə çıxarmağa məcbur etmişdir. Ətraf mühitin mühafizəsi məsələləri aparıcı beynəlxalq təşkilatların proqramlarında öz əksini tapmışdır.

Davamlı inkişaf bütün sahələrə nüfuz etdiyi kimi turizm sektoruna da öz müsbət təsirini göstərmişdir. Dünyanın əksər ölkələrində «davamlı turizm» inkişafın bir konsepsiyası kimi tətbiq olunur [8]. Məlumdur ki, beynəlxalq turizm müasir dövrdə dünya iqtisadiyyatında əhəmiyyətli rol oynamağa başlamışdır. Hazırda dünyanın bütün ölkələrində turizmin inkişafına xüsusi diqqət göstərilir. Turizmin inkişaf tempinin yüksəlməsi bu sahədə də davamlı inkişaf məsələsinin qoyulmasına səbəb olmuşdur. Bu səbəbdən də əvvəlki dövrlərə nisbətən, müasir zamanda turizmin davamlı inkişafının idarə olunmasına daha çox ehtiyac vardır. Bu ehtiyaclar isə ekoloji problemlər və qlobal cəhətləri nəzərə

almadan əldə edilə bilməz. Cəmiyyətin və müəyyən ərazilərin bir çox mövcud problem və ehtiyacları vardır ki, onlar yalnız müəyyən əraziləri cəlbədicə turizm destinasiyasına çevirməklə həll oluna bilər. Ancaq bu yolla praktik olaraq şəhər ərazilərində turizmin davamlı inkişafına nail olmaq və onu idarə etmək olar [5].

Davamlı turizm davamlı inkişaf konsepsiyasının tələblərinə əsaslanan turizmdir. Daxili və ya xarici turizm fəaliyyətinin həyata keçirilməsindən asılı olmayaraq, davamlı turizmdə ətraf mühitə ziyan vurulmaması, bərpa olunmayan ehtiyatların tükətdilməməsi kimi prinsiplər öz tətbiqini və həllini tapmalıdır.

Davamlı inkişaf çoxtərəfli anlayışdır və bu ətraf mühit və ehtiyatlarla, eyni zamanda əhali üçün nəzərdə tutulmuş kənd təsərrüfatı və sənaye istehsalı ilə bağlıdır [12]. İstehlakın davamlı olması uzunmüddətli inkişafın vacib elementidir [13]. Beləliklə, davamlı inkişafa nail olmaq eyni zamanda sosial, siyasi, iqtisadi, demografik və texniki sahələrə istiqamətlənmiş problemlərin həllini nəzərdə tutur [12]. Davamlı inkişafa təbiətin imkanları, iqtisadi tərəqqi, tükənən və bərpaolunan təbii ehtiyatlar nəzərə alınaraq nail olmaq olar [16]. Bunun üçün bu sahədə mövcud olan elmi ədəbiyyatlara və xarici ölkələrin təcrübəsinə istinad etmək lazımdır.

Elmi ədəbiyyatlarda turizmin davamlı inkişaf konsepsiyası üçün bir çox yanaşmalar və tədqiqat metodları mövcuddur, belə ki, bu yanaşmaların əksəriyyəti davamlılıq və davamlı inkişaf konsepsiyaları əsasında təhlil olunur [2]. Bu istiqamətdə anlayışların, nəticələrin kifayət qədər olması turizmin inkişaf konsepsiyasının mahiyyətini aşkar etmək üçün şərait yaradacaq. Zahariyaya görə davamlı inkişaf konsepsiyası insan fəaliyyətinin bütün aspektlərinin və dünya xalqlarının daxil olduğu birləşən anlayış kimi də müəyyən oluna bilər [18].

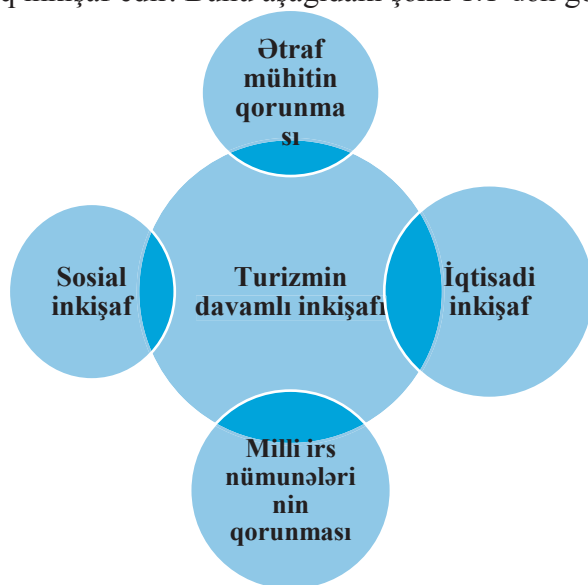
Bundan başqa, davamlı inkişaf konsepsiyası müasir təkamülün başlıca problemlərindən biri olaraq görülməkdədir. Davamlı inkişafa nail olmaq üçün ilk növbədə ekoloji tənəzzülün əsas səbəblərinin müəyyən olunması, ikinci növbədə məhz bu istiqamətdə ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi, üçüncü olaraq mövcud problemlərin həlli yollarının təyin olunması, son olaraq isə bütün bunların cəmiyyətin iqtisadi, sosial həyatına təsirinə azaldılması başlıca şərtədir [14].

Turizmin davamlı inkişaf konsepsiyası 1990-cı illərdə turizmle bağlı davamlı inkişaf ideaları və prinsipləri əsasında meydana gəlmişdir. Bu yeni konsepsiya tezliklə qəbul edilərək beynəlxalq və yerli təşkilatlar tərəfindən irəli sürülmüşdür. Buna misal olaraq, “Təbiəti mühafizə üzrə Beynəlxalq birlik”, “Təbiəti qoruma üzrə Dünya Federasiyası” və “Avropa Milli və Təbii Parklar Federasiyası” 1991-ci ildə turizmin davamlı inkişaf konsepsiyasını turizm sahələri üçün marketinq və menecmentdə təbiətə, sosial, iqtisadi ekoloji təsiri nəzərə alaraq gələcək nəsillər üçün təbii və mədəni irsin qorunub saxlanması istiqamətində müəyyən etmişdirlər [11]. Bu müəyyənləşmə əsasən turizm (ekoturizm, kənd turizmi, şəhər turizmi, yaşıl turizm, biznes turizmi və s.) davamlı inkişaf prinsipləri əsasında inkişaf etdirilməlidir [17]. Hal-hazırda, ekoloji

problemlərin daha da kəskinləşməsi və ətraf mühit keyfiyyətinin gələcək nəsillər üçün qorunub saxlanılmasına görə sosial narahatlıqların güclənməsi mövcuddur [15].

Turizmin davamlı inkişafı turistləri, turist obyektlərinin və xidmətlərinin tədarükçülərini, daha geniş yaşayış səviyyəsi əldə etməyə çalışan ətraf mühit mühafizəçilərini, habelə yerli əhalini vahid məqsəd ətrafında birləşdirir. Hazırda turizm dünya iqtisadiyyatının aparıcı sahələrindən biridir və yüksək sürətlə inkişaf etməkdədir. Turizm fenomenini tələb və təklif baxımından araşdırmaq da olar: tələbin mənbəyi turistlər, təklifin mənbəyi isə görməli yerlər, obyekt və xidmətlər, nəqliyyat, habelə reklam və informasiyalardır. Bazar tendensiyaları bunu göstərir ki, turistlər getdikcə daha artıq dərəcədə fəal istirahətə meyil göstərir və ətraf mühitin vəziyyəti barədə daha yüksək tələblər irəli sürürlər, turist bazarları isə daha çox ixtisaslaşmış xarakter alır. Buna cavab olaraq, turist məhsulu, yaxud təklif də dəyişikliklərə uğrayır.

Davamlı turizm ölkənin istehsal və qeyri-istehsal sahələri ilə vəhdətdə inkişaf edir. Ona görə də davamlı turizmi təcrid olunmuş, milli iqtisadiyyatdan kənarında fəaliyyətdə olan sahə kimi götürmək olmaz. Turizm sahələrarası istehsal kooperasiyasına malikdir, onunla əlaqədə olan digər təsərrüfat sahələrindən, ətraf mühitdən asılıdır. Nəqliyyat, kənd təsərrüfatı, tikinti-inşaat və digər sahələr turizmi zəruri vəsait, texnika, qida məhsulları və s. ilə təchiz edir. Digər sahələrlə vəhdətdə turizmin maddi-texniki bazası formalaşır. Müxtəlif sahələrin qarşılıqlı əlaqəsi zəminində turizm çoxsahəli funksional sistem əmələ gətirir və davamlı olaraq inkişaf edir. Bunu aşağıdakı şəkil 1.1-dən görmək olar.

Şək. 1. Davamlı turizmin inkişaf istiqamətləri

Ətraf mühitin qorunması: - *ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində hüquqlar və vəzifələr, - təbiətdən istifadənin normaları, - ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində iqtisadi tənzimləmə, - ətraf mühitin ekoloji tarazlığının nizamlanması.*

- *ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində hüquqlar və vəzifələrə dövlətin, ictimai birliklərin, sahibkarların, yerli icmaların və turistlərin ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində hüquqları və vəzifələrini müəyyən etmək, qanunvericiliyə uyğun olaraq təbii ehtiyatlardan istifadə etmək, xüsusi mühafizə tələb edən dövlət milli və təbiət parklarını təşkil etmək, təbiətdən istifadəyə görə limitləri və kvotaları müəyyən etmək, sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmaq istəyənlərlə icazənin verilməsi, yerli icmaları təbiətdən istifadəyə cəlb etmək daxildir.*

- *təbiətdən istifadəyə ətraf mühitdən istifadə zamanı zərərli maddələrin, məişət və istehsalat tullantılarının minimuma endirilməsi, keyfiyyət normalılarına riayət etmək və ətraf mühitə zərəri minimuma endirməklə ayrılmış təbii resurslardan qənaətlə istifadə etmək daxildir.*

- *ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində iqtisadi tənzimləməsinə yerli icmaları ətraf mühitdən istifadə də iqtisadi maraqlarının artırılması, ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində tədbirlərin proqnozlaşdırılması və maliyyələşdirilməsi, təbii ehtiyatların mühafizəsində dövlət fondlarından istifadə daxildir.*

- *ətraf mühitin ekoloji tarazlığının nizamlanmasına ekoloji tarazlığın pozulma dərəcəsinin nizamlanması, ətraf mühitə atılan və axıdılan tullantıların minimuma endirilməsi, sanitariya qaydalarına riayət olunması daxildir.*

Sosial inkişaf: -*əhalinin məşğulluğunun təmin olunması, -turizm infrastrukturunun işçi qəbul etmə imkanları, -regionun ümumi sosial-iqtisadi inkişafında turizmin rolu, -sosial infrastruktur sahələrinə turizmin təsiri kimi amillər təsir göstərir.*

- *əhalinin məşğulluğunun təmin olunmasına: ümumi məşğulluqda turizmin payı, ortalama dünya və ya ölkə göstəricisi ilə müqayisəsi, gələcəkdə yeni iş yerlərinin açılmasında xidmət infrastrukturunun payı və xidmət infrastrukturunda turizmin payı daxildir. Bunları da bu cür qruplaşdırmaq olar a) turizmin icmalara təsiri (əhali baxımından); b) Turizmin idarəetmə sistemində bələdiyyələrin davamlı inkişafına təsiri; c) ərazilərdən səmərəli istifadənin sosial turizm təsiri.*

- *turizm infrastrukturunun işçi qəbul etmə imkanlarına: regionun, yaşayış yerinin, yaradılacaq infrastrukturun alt infrastruktur (dövlətin yaratdığı infrastruktur) və üst infrastrukturda əhalinin davamlı məşğulluğunun işsizliyə təsiri ilə müəyyənləşir. Əgər strateji dinamikliyi təmin etmək istəyiriksə 1) infrastrukturda çalışan işçilər, cəlb oluna biləcək işçilər və gələcəkdə bu infrastrukturun fəaliyyət müddəti ərzində nə qədər insanlar cəlb oluna bilər; 2) Alt infrastruktur ilə üst infrastruktur arasında uyğunluğun müəyyən olunması. Bu uyğunluq ona görə müəyyən olunmalıdır ki, bunların biri digəri üçün problem yaratmasın. Ekoloji cəhətdən ətraf mühiti qoruya bilsin və həmin ərazinin cəlb ediciliyi saxlansın [7]. Əgər bütün bunlar bir-birinə uyğun gələrsə, deməli üst infrastruktur əsas bazanın üzərində düzgün qurulmuşdur və o tamamlanmış*

olur [3]; 3) Ərazi təminatı. Hər km² və ya hər hektar sahəyə düşə bilən yolların sıxlığı, sosial təminat imkanları, infrastruktur sahələri əhalinin gələcək yaşayış məntəqələri ilə uyğunluğun təmin olunması (yəni düz mütənasibliyin təmin olunması).

- regionun ümumi sosial-iqtisadi inkişafında turizmin rolunun iki təsir forması vardır: 1) ümumi iqtisadi baxımdan təsir. Regionun, yaşayış yerinin ərazi təşkili daxilində formalaşmış ümumi iqtisadi gücü, burada çalışan işçilərin daimi və mövsümi işlərlə təmin olunması və s. daxildir; 2) əhalinin sosial şəraitinin yaxşılaşmasına görə olan təsir. Turizm sənayesinə birbaşa və dolaylı yolla cəlb olunan işçilərin sayı onların məşğulluqda payı ilə müəyyənləşir. Bu göstərici birbaşa cəlb olunan işçilərin sayında 10%-dən çox olarsa daha effektiv sayılır. Digər tərəfdən yerli icmaların kənd təsərrüfatı məhsullarına birbaşa bazar əldə etməsi, həmçinin müxtəlif xidmət və yerli istehsalda multiplikasiya effekti yaratması da əhalinin sosial şəraitinin yaxşılaşdırılmasında əhəmiyyətli rol oynayır.

- sosial infrastruktur sahələrinə turizmin təsiri: gələcək inkişafı təmin etmək üçün təhsilin təsiri və texniki təhsil sisteminin yaradılması, əhalinin marifləndirilməsində QHT-lərin rolunun artırılması, əhalinin öz evlərini və digər özlərinin istehsal etdiyi məhsulları turizmə cəlb edərək sosial təminatının yaxşılaşdırılması, həmçinin əsas işdən başqa əlavə gəlir mənbəyinin yaradılması məqsədilə yerli əhalinin turizmə cəlb olunaraq regionun turistlərə təklif etdiyi xidmətlərin sayının artırılması aiddir.

İqtisadi inkişaf: -sahə miqyasında inkişaf, -yerli icmaların inkişafı, -turizmin Dövlət Büdcəsində rolu.

- sahə miqyasında inkişafa: bölgənin ümumi iqtisadi inkişafının statistik rəqəmlərlə təhlili, ona təsir edən sahələr, turizm mərkəzlərinin formalaşdırılması, turistlərin cəlb olunma imkanlarının artırılması, cəlb ediciliyin qorunması baxımından mövcud ehtiyatların qorunması daxildir.

- yerli icmaların inkişafına: 1) marifləndirmə yolu ilə, insanların turizmdən nə qədər gəlir götürə biləcəyi haqqında məlumatlandırma; 2) icmaların turizmə cəlb olunması, yerli icmaların ərazi baxımından turist qəbul etmə imkanları; 3) turizm sektoruna cəlb olunan icmaların gəlir əldə etmə imkanlarının müəyyən edilməsi, icmaların inkişafı üçün kütləvi turizm tədbirlərinin təşkili.

- turizmdən dövlət büdcəsinə ödəmələr. 1) ÜDM-də payı; 2) dövlət büdcəsində turizm ödəmələrinin payı; 3) turizmin tədiyə balansında payı.

Milli irs nümunələrinin qorunması: -dövlət siyasətinin əsas istiqamətləri, -mədəni sərvətlər və mədəni irs, - mədəni sərvətlərdən istifadənin tənzimlənməsi, - mədəniyyət sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq.

- dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərinə mədəniyyət sahəsində peşəkar kadrların hazırlanması, milli mədəni irsin müəyyən edilməsi, sistemləşdirilməsi və inkişafı, milli mədəni irs nümunələrinin və mədəniyyət obyektlərinin yaradılması, qorunması və təşviqi, milli mədəni irsin inkişafının maliyyə mənbələri ilə təmin edilməsi, mədəni, ekoloji, bioloji və idman turizminin inkişaf etdiril-

məsi və təşviqi, xalq yaradıcılığının və folklor nümunələrinin inkişafı, təbliği, tarixi abidələrin qorunub saxlanması və zənginləşdirilməsi ilə bağlı tədbirlərin təşkili aiddir.

- mədəni sərvətlər və mədəni irsə mədəni sərvətləri, mədəni irs nümunələri, daşınmaz əmlaklar, sualtı mədəni irs, qeyri-maddi mədəni irs, milli kulinariya nümunələri daxildir.

- mədəni sərvətlərdən istifadənin tənzimlənməsi öz tarixi və bədii təyinatına uyğun və müəyyən edilmiş qaydada həyata keçirilir. - Mədəniyyət sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığa beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq vasitəsilə milli mədəniyyətin xarici ölkələrdə təbliği, mədəni sərvətlərin birgə istehsalının stimullaşdırılması, ən qabaqcıl təcrübələrin beynəlxalq mübadiləsi aiddir. Həmçinin mədəniyyət təsisatlarına xarici dövlətlər və beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən maliyyə vəsaitinin ayrılması, dövlətin tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr əsasında həyata keçirilir [1].

Turizmin davamlı inkişafı vasitəsilə bütün resurslar həyat fəaliyyətinin, bioloji müxtəlifliyin, ekoloji miqyasın, mədəni bütövlüyün qorunub saxlanması və ehtiyacların ödənilməsi istiqamətində idarə oluna bilər [11]. Buna görə də, davamlı turizm konsepsiyası indiki və gələcək təsirləri (iqtisadi, sosial və ətraf mühit təsirləri və s.) nəzərə alan və turistlərin, sənayenin, yerli icləmarın, hətta ətraf mühitin müxtəlif tələbatlarını nəzərə alan turizm forması kimi müəyyən oluna bilər [15].

Turizmin davamlı inkişaf konsepsiyası bütün turizm sahələrini özündə əks etdirir: kütləvi turizm, mədəniyyət turizmi, dağ turizmi, çimərlik turizmi, spa turizmi, biznes turizmi, sağlamlıq turizmi, kənd turizmi, şəhər turizmi və s. [10].

Davamlı inkişafın təmin olunmasında turizm ehtiyatlarından istifadənin müəyyənləşdirilməsinin və qiymətləndirilməsinin aparılması vacib hesab edilir. Bu baxımdan turizm ehtiyatlarının qiymətləndirilməsində müxtəlif nəzəriyyələrin təhlilinə ehtiyac vardır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikası ərazisində dövlət mühafizəsinə götürülmüş tarix və mədəniyyət abidələri. Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Qanunvericiliyi toplusu. II cild, Bakı: Avrasiya press, 2011, s. 92-272.
2. Eminov Z.N. Davamlı inkişaf konsepsiyası: Azərbaycanda həyata keçirilməsinin əsas istiqamətləri və problemləri / Azərbaycan Coğrafiya Cəmiyyətinin əsərləri, X cild. Bakı, 2006, s. 52-59.
3. Əzizov S.Q. Lənkəran iqtisadi rayonunda əhali məskunlaşmasının idarə edilməsi və optimallaşdırılması yolları. Dis-ya, AMEA akad. H.Ə.Əliyev ad. Coğ. İns-tu, 2008, 166 s.
4. Paşayev N.Ə., Əyyubov N.H., Eminov Z.N.. Azərbaycan Respublikasının iqtisadi, sosial və siyasi coğrafiyası. Bakı: Çıraq, 2010, 416 s.
5. Turizm davamlı inkişafı. Yerli planlaşdırma üzrə mütəxəssislər üçün vəsait. Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi. Bakı: 2012, 59 s.
6. Деннис Медоуз, Донелла Медоуз, Йорген Рандерс, Предел роста. 30 лет спустя / Пер с англ. М.: ИКЦ, 2007, 342 с.
7. Калашникова О.В. Проблемы выделения рекреационно-привлекательных территорий

- (на примере Дальнего Востока) Регион. естественнонаучн. конф. студентов, аспирантов и молодых ученых Владивосток, 1997, с. 123-134.
8. Петрасов И. Концепция устойчивого развития применительно к мировому туризму. М.: Мысль, 2001, 230 с.
 9. Corbos R. Integration and Competition-Appropriate Approaches for Achieving Excellence in Management // *Bus. Excell. Manag. Bucharest*, 2011, 1, p. 67-73.
 10. Fernández J.I.P., Sánchez Rivero, M. Measuring Tourism Sustainability // *Proposal for a Composite Index. Tourism Economic. Spain*, 2009, 15, p. 277–296.
 11. Istrate I., Bran F. *Economia Turismului și Mediul Înconjurător* // Editura Economică: Bucharest, Romania, 1996, p. 126-139. (In Romanian)
 12. Lazar, C., Lazar M., The Quantification of the Sustainable Development at Local Level. *WSEAS Transaction on Business Economics. Romania: 2008*, 5, p. 310-319.
 13. Marinescu P., Burcea M. Information and Ecological Behaviour towards the Natural Resources Consumption of the Population of Bucharest. *Amfiteatru Econ. Bucharest*, 2012, *XIV*, p. 142-156
 14. Minciu R., Popescu D., Pădurean M., et. al. Commercialization of Holidays in the Protected Natural Areas-Form of the Sustainable Development in Tourism. *Amfiteatru Econ. Romania*, 2010, p. 83-98.
 15. Minciu R., Pădurean M., Popescu D., et. al. Hornoiu R. Demand for Vacations / Travel in Protected Areas-Dimension of Tourists' Ecological Behavior. *Amfiteatru Econ. Romania*, 2012, p. 99-113.
 16. Pozeb V., Krobe T. Importance of Legal Protection and International Quality Standards for Environmental Protection / In *IASME/WSEAS, Proceedings of the 2nd IASME/WSEAS International Conference on Energy & Environment*, Portoroz, Slovenia, WSEAS Press: Athens, Greece, 2007, 498 p.
 17. Popescu R., Zamfir A., Strategic Role of Ecotourism for Romania's Regional Development / In *Proceedings of The 5th International Conference-The Scale of Globalization, Think Globally, Act Locally, Change Individually in the 21st Century*, Ostrava. Czech Republic: 2011, p. 250-258.
 18. Zaharia R., Stanescu A., Stoian C., et. al. Commercial Activities Contribution to Sustainable Development by Social Responsibility Actions: A Vision of SMEs. *Amfiteatru Econ. Romania*, 2010, p. 155–167.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА

С.ТАЛЫБОВ

РЕЗЮМЕ

В наше время туризм занимает особое место среди показателей социально-экономического развития. Каждая страна стремится достичь устойчивости ресурсов за счет наиболее эффективного использования своих туристических ресурсов, тем самым создавая баланс между обществом, природой, экономическим развитием и экологической ситуацией.

Ключевые слова: устойчивый туризм, устойчивое развитие, социальное развитие, экономическое развитие, охрана окружающей среды, охрана национального наследия.

THEORETICAL ASPECTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TOURISM

S.TALIBOV

SUMMARY

Nowadays, tourism has a special place among indicators of socio-economic development. Each country seeks to achieve resource sustainability through the most efficient use of its tourism resources, thereby creating a balance between society, nature, economic development and the environmental situation.

Key words: sustainable tourism, sustainable development, social development, economic development, environmental protection, protection of national heritage.